

LA FORMACIÓ DE PERSONES ADULTES: INSTRUMENT BÀSIC D'INTERCULTURALITAT

Dr. Joan Maria Senent Sánchez
Universitat de València

1. L'evolució de la formació de les persones adultes: de l'alfabetització a la integració sociocultural.

Es innegable que al llarg dels darrers 30 anys la formació de les Persones Adultes (FPA), ha canviat força respecte a la concepció que s'hi tenia al final dels anys 60. Els canvis han estat motivats sense dubte per l'evolució de la situació educativa del país que provocava un canvi important en la tipologia dels usuaris de la formació d'adults. D'una situació que tenia com a objectiu fonamental, l'alfabetització de la població adulta i posteriorment la possibilitat d'obtenir els certificats educatius mínims per a poder inserir-se al món del treball passarem en la segona meitat dels 80 i durant els 90, a un altra situació on la FPA descansava en tot un sistema de competències que s'estenia molt més enllà de l'alfabetització i comprenia aprenentatges tan diversos com els idiomes, les noves tecnologies, destreses plàstiques, balls de diferents tipus, valencià, etc., en un ventall que se n'ha anat fent més ample per a respondre a una demanda cada vegada més diversa.

El final dels anys 90 i els que portem ja del segle XXI, han donat pas a un altre tipus de demanda, originada inevitablement també per un altre tipus de població amb necessitats diferents. Encara que mantenint en part la seua oferta anterior, els centres de FPA es plantegen una forta demanda d'aprenentatge de la llengua per part d'una població forastera, molt diversa de la comentada adés referida als anys 60. Aquest aprenentatge, porta d'entrada per a qualsevol procés d'integració, va acompanyat necessàriament d'altres processos que van més enllà del coneixement del codi lingüístic per endinsar-se en els costums, hàbits i valors dominants d'una societat. Si afegim l'evolució que el mateix concepte d'educació permanent ha sofert durant els darrers deu anys en totes les grans instàncies educatives i polítiques, es trobarem front a un escenari totalment diferent dels que ja coneixíem en la FPA i un repte nou al que calia donar resposta.

Evidentment, això ha suposat un canvi en la concepció dels programes i les activitats dels centres de FPA, però molt més enllà, ha suposat una redefinició del paper i dels objectius d'eixos centres davant una nova societat que planteja el procés d'aprenentatge d'una manera diferent a com s'havia fet en els darrers anys.

2. Les noves perspectives de la Formació Permanent

Efectivament, els darrers cinc anys han marcat una pauta nova en l'aprenentatge

permanent. Quasi totes les grans institucions europees i mundials han abordat la qüestió i han intentar marcar pautes que apunten una direcció semblant: és un dret de les persones que deuriem exercir-lo al llarg de tota la seua vida. La configuració d'aquest dret en una realitat ha implicat la presa en consideració d'iniciatives sociopolítiques ben diverses, entre les que destaquem:

1 L' Informe que la Comissió sobre l'Educació al segle XXI , presidida per Jacques Delors realitza per encàrrec de la Unesco ja estableix els quatre pilars bàsics de l'educació que incideixen de ple en la FPA:

* **Aprendre a conèixer**: dominar els instruments del coneixement de forma que cadascú pugua fer la seua aportació a la societat.

* **Aprendre a fer**: Aprenem per a fer coses i poder desenvolupar-les en un context, el que implica que a més de les habilitats, hem de desenvolupar competències de treball en grup, de presa de decisions, de creativitat, etc.

* **Aprendre a conviure** i a treballar en projectes comuns, a descobrir progressivament a l'altre, a trobar les seues diferències i no interpretar-les com febleses.

* **Aprendre a ésser**, a desenvolupar tots els aspectes de la nostra persona, a compartir les nostres emocions i sentiments, a integrar els diferents pilar en el meu ésser.

2.2 El Forum mundial de l'Educació celebrat a Dakaar en el 2000 que aprovà el document "Educació per a tots", habitualment denominat "Carta de Dakaar", on no sols estableix les bases per regular el dret que totes les persones de qualsevol edat tenen a l'educació, sinó que també crea els mecanismes de seguiments en els diversos continents i països, i estableix els terminis corresponents per a fer una realitat aquest dret.

3 El "Memorandum sobre l'aprenentatge permanent" publicat per la Comissió europea seguint els mandats dels Consells Europeus de Lisboa i Feira, amb el propòsit de convocar un debat europeu al voltant d'una estratègia global per que l'aprenentatge permanent es faça una realitat a nivell individual i institucional, en tots els àmbits de la vida pública i privada.

Aquestes iniciatives han estat acompanyades d'altres a nivells nacional i local, entre les que cal destacar, el darrer informe sobre la formació de persones adultes al País Valencià, publicat per la Coordinadora de Centres de FPA i el Centre d'Educació contínua de la Diputació de València (CREC) on a nivell del nostre territori s'estableixen les bases per assegurar eixa educació permanent en els centres de FPA.

3. Multiculturalitat, interculturalitat i FPA

Es evident que la majoria dels actuals centres de FPA presenten una situació multicultural. La presència de nombroses persones immigrants fa que en aquests moments i possiblement el fenomen continuarà creixent els propers anys, en les aules dels centres de FPA estiguen representades cultures diferents. Tantmateix aquesta situació no implica cap tipus d'interculturalitat. José Angel López Herrerías en el seu article "Identitat del jo vàlida per a l'educació Intercultural" publicat en el núm. 6 dels Quaderns d'Educació Continua, ens recorda que " No pareix que la multiculturalitat actual, mes multi que mai precisament per l'acostament globalitzador que ha suposat el desentrellament de les tecnologies de la comunicació, tinga un nivell intercultural satisfactori. Tot el contrari. Ens hem multiculturalitzat per a seguir sent tan poc interculturals com quasi sempre. Ens coneixem més i millor per a augmentar l'explotació d'uns sobre altres" .

Efectivament la mera presència de cultures juxtaposades en un mateix lloc no implica relació intercultural. Més al contrari molt habitualment relacions de dominància – submissió entre la cultura dominant i les cultures minoritàries. I aquesta situació està encara més marcada després dels esdeveniments de l'11 de setembre i molt més després del nostre 11 de març. Tenim una sèrie de cultures sota sospita que mai arribaran per inèrcia pròpia a ultrapassar la situació multicultural en un període relativament llarg de temps. Per això el pas a la interculturalitat passa necessàriament per la persona o el grup, ben definit, amb uns trets particulars i en una situació ben concreta.

En el mateix núm. 6 de Quaderns d'Educació continua referit adés, Alicia Gil ens recorda que "quan parlem d'interculturalitat ens referim a la relació que estableix entre subjectes, col·lectius o grups de diferents procedències, usos o costums culturals, socials, ètnics, etc"

Per a mi la clau està en la paraula "relació entre". El pas a la interculturalitat exigeix una dosi important de diàleg amb l'altre, el que passa sens dubte per la qüestió lingüística, però seriem ben innocents si creguérem que sols depèn de la utilització del mateix codi, quan en realitat moltes coses depenen de com s'utilitza eixe codi comú.

Ettore Gelpi marca el camí en dir-nos, com ens assenyala Brunella Eruli, que una relació intercultural es l'acceptació del dret a aprendre i a desaprendre, a acceptar i a negar, a la crítica, a la lloança i la resistència. Es a dir a la comunicació des de la sinceritat i la llibertat d'acceptar o rebutjar però en tot cas respectar el pensament de l'altre, amb l'única barrera dels propis drets humans de la persona.

4. Els centres de FPA, instruments de relació i interculturalitat

Si acceptem, doncs, que interculturalitat i relació són dos cares de la mateixa moneda, hauríem de preguntar-nos com es produeix eixa relació i en quina mesura els

centres de FPA estant fent-la possible. A sovint els pose als meus alumnes universitaris, l'exemple de com la realitat de les aules no és majoritàriament una situació de relació interpersonal. Molts, però que molts dels estudiants, que passen un curs en la mateixa classe són incapaços de recordar ni tan sols el nom de l'altre. I no és culpa seua en molts dels casos. Senzillament no hi ha hagut ocasió de crear eixa relació, malgrat que físicament hagen estat pròxims als seus col·legues.

Quan jo he viscut com a immigrant, evidentment en una situació prou diferent a la majoria dels casos actuals d'immigració puix que es tractava de situacions d'estudi o situacions laborals consolidades, la dificultat major per a conèixer gent i millorar la integració en la societat on estava, provenia de la manca de situacions de comunicació compartides amb els representants de la cultura dominant, és a dir de la dificultat per a traspasar les barreres que establia la meua tasca, tant a nivell de coneixement individual com grupal.

Els centres de FPA, tenen un nou repte al que han de respondre: Com crear situacions que facen possible la interculturalitat. Es a dir com potenciar la relació interpersonal que és necessàriament la condició per la interculturalitat, per sentir-se a gust en la vida, eixa vida que Gelpi definia com viure una possibilitat de canvis, de transformacions i casos compartits dels que la utopia d'una vida feliç representa el potencial per anar més enllà, a partir de la realitat.

Aquest nou repte no implica abandonar alguns dels que ara tenim, sinó fer-los compatibles, tot comptant que molt possiblement per a moltes de les persones que acudeixen als centres de FPA, la seua classe, el seu grup és l'única possibilitat d'establir eixa interrelació que permeta la interculturalitat.

Trobar com ho farem, amb quines metodologies, amb quins instruments, amb quines prioritats, des de quins punts de vista, quina formació serà necessària, etc, és justament un dels reptes que tenen els centres de FPA, per a convertir-se realment en instruments d'interculturalitat.

La tasca és complexa perquè ha d'estar realitzada sense oblidar cap dels objectius operatius que eixes persones cerquen quan s'acosten a un centre de FPA i que freqüentment es concreten en aprendre una llengua u obtenir un determinat títol acadèmic que necessiten per a la seua inserció en la vida laboral. Podríem caure en la temptació de primar aquest aprenentatge sobre l'explotació de situacions que faciliten la interculturalitat i eixa no pot ser la resposta, ni tampoc la contrària. El que resulta necessari és trobar l'instrument metodològic que potencie l'aprenentatge lingüístic al tems que es converteix en element d'interculturalitat i a sovint els dos processos són contradictoris o en tot cas presenten barreres per a l'altre.

Fa pocs mesos, analitzant en la tutoria del practicum d'educació social les situacions que trobaven algunes de les alumnes, recorde que una d'elles, que realitzava el

practicum en una associació que treballava en la formació de persones adultes immigrants, ens contava les dificultats que tenia en les classes d'espanyol amb les alumnes xineses. Ens deia que les estudiants apenes intervenien, no pronunciaven quasi ninguna paraula i es mostraven molt reticents encara que ella tenia la impressió que el nivell de comprensió de la llengua que tenien era prou bo, i possiblement superior al d'altres alumnes que tenien una freqüència d'intervenció molt superior en la classe. Com que havia d'anar al centre en els dies següents en una de les visites que els tutors fem als centres de pràctiques, li vaig suggerir d'estar en la classe com un altre estudiant i observar el que passava. Arribat el dia, vaig seure en un pupitre i observí la classe on l'estudiant de pràctiques, que sense dubte havia preparat la classe amb la mateixa o si cap mes cura que els altres dies, creava situacions de comunicació per a practicar formules lingüístiques castellanes que estaven estudiant durat eixos dies. En el seu entusiasme per motivar la participació, l'estudiant parlava una mica més alt del que corresponia, gesticulava molt i en ocasions s'acostava a pocs centímetres dels interlocutors. Eixa estratègia pareixia funcionar amb els estudiants d'orige africà, però en canvi les estudiants xineses acostumades a una cultura on les dones es mostren més be recatades i un tant llunyanes en la comunicació, estaven literalment aterrades i absolutament bloquejades en les seues possibilitats d'entrar en una comunicació com s'havia plantejat a la classe. Quan unes setmanes després d'haver comentat amb l'estudiant la necessitat de canviar la metodologia i a més a més, la conveniència de mantenir unes classes inicialment a soles amb eixe grup d'estudiants, ella ens feia constar com la situació havia canviat de manera important, no sols a la classe sinó també en les seues relacions de comunicació fóra de l'aula que sorpresivament per a d'ella s'estaven desenvolupant.

Per això la metodologia intercultural que reclame en la formació de les persones adultes pot fàcilment convertir-se en una eina de gran ajuda per a aconseguir els objectius marcats en eixe procés de formació. Eixa metodologia va més enllà de la didàctica general o específica de la formació que s'està duent a terme i implica superar estereotips i tenir un coneixement sociològic, cultural i psicològic de les cultures d'orige i de les conseqüències sobre la població, els hàbits de comunicació, els costums socials, etc.

D'eixa manera, no sols estaríem assegurant l'aprenentatge lingüístic, sinó que aprofitaríem el fet que les nostres classes d'adults són cada vegada més interètniques, per convertir-les en un instrument d'integració sociocultural en la nostra cultura i de coneixement i respecte dels trets fonamentals de les seues cultures, que és el pas previ per tal de parlar realment d'interculturalitat.

5. Formació de mestres i educadors en la interculturalitat

Es evident que els canvis socioculturals dels darrers anys, amb la conseqüència de

nous rols demandats, exigeixen una formació de mestres i educadors diferents en quan al tractament de la interculturalitat. Si per una banda és necessària la presència de matèries relacionades amb l'educació intercultural, la qual cosa ja sol estar present en els darrers plans d'estudi de magisteri i educació social en moltes universitats espanyoles, un esforç semblant pareix també necessari respecte a la Formació Permanent, especialment si considerem que la majoria de mestres i educadors que intervenen en les aules de formació de persones adultes no han acabat la seua carrera en els darrers cinc anys.

Però això no va serà suficient. No estem reclamant una formació exclusivament didàctica i metodològica, sinó un canvi d'usos i costums. I coneixent el vell aforisme de que en educació "s'aprèn més allò que es fa, que es fa més, allò que s'aprèn", es necessari que en els nostres centres universitaris entre una onada d'interculturalitat, que més enllà d'una classe específica, la interculturalitat siga realment un eix transversal que pertoque el currículum, la metodologia i el tipus de comunicació que docents i estudiants mantenen en les aules.

Aconseguir això, implicara no pocs canvis en la concepció de la nostra docència universitària. I molt possiblement serem incapaços de realitzar-los si es tanquem en les nostres aules, si volem resoldre sols des de la universitat aquesta qüestió. Obrir-se a una perspectiva intercultural, implica obrir les aules també a experiències que estan desenvolupant-se als centres de formació de persones adultes, a les ONG que treballen amb immigrants, a les universitats populars, als centres de formació permanent del professorat, etc. Només una reflexió conjunta de la universitat i els agents socials de formació d'adults, permetrà esbrinar les necessitats i veure quina resposta metodològica és la més adequada.

En eixa línia, els practicum de les titulacions, els programes d'innovació educativa que comencen a desenvolupar-se en les universitats espanyoles, l'acollida en les aules de professors i educadors dels centres d'adults, així com de professionals de les ONG que treballen al sector, poden constituir el feed-back necessari per avançar en eixa direcció.

Per altra banda la col.laboració universitat - centres de formació permanent del professorat deuria ésser la línia que permeta una cooperació entre la reflexió de la pràctica quotidiana i la investigació per trobar les respostes metodològiques i comunicatives mes adients **per tal** que efectivament, la formació de les persones adultes es convertisca realment en una eina, un magnífic instrument d'interculturalitat.

BIBLIOGRAFIA

- COMISSIÓ EUROPEA (2000): Memorandum sobre l'aprenentatge permanent. Brusel·les. Novembre.
- DELORS, J (1999): L'educació: hi ha un tresor amagat a dintre. Informe de la Comissió per l'Educació en el segle XXI. UNESCO. Paris.
- ERULI, B (2003): " Ettore Gelpi. Utópico en lo cotidiano" en *Utopia de lo cotidiano*. Laboratori d'iniciatives sindicals i Ciutadanes Ettore Gelpi. Genova.
- FEDERICHI, P (2001): Glosario de la Educación de personas adultas en Europa. CREC-Instituto Paulo Freire. Xàtiva (Valencia).
- GIL, A (2000): "Interculturalitat, multiculturalitat i la formació de persones adultes versus mestissatge, alteritat i Inter.-canvis", en *Quaderns d'Educació Continua*. NÚM. 6. CREC. Diputació de València.
- LÓPEZ HERRERÍAS, JA(2000): "Identitat del jo vàlida per a l'educació Intercultural", en *Quaderns d'Educació Continua*. NÚM. 6. CREC Diputació de València.
- SANZ, F (2003): "La Educación de Adultos en Europa y particularmente en España", en *Tiana, A y Sanz, F: Génesis y Situación de la Educación Social en Europa*. UNED. Madrid.
- SANZ, F (coord.)(2002): La educación de personas adultas entre dos siglos. Historia pasada y perspectivas de futuro. UNED-MECD. Madrid
- UNESCO (2000): Forum Mundial sobre educació: "L'educació per a tots". Document final. Dakaar (Senegal). Abril, 2000